

ПОСТМОДЕРНИЗМОТ И ЛИНГВИСТИЧКИТЕ ПРОУЧУВАЊА

POSTMODERNISM AND LINGUISTIC STUDIES

Mihailo MARKOVIC¹, Sonja NOVOTNI²^{1*} Department of Macedonian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova² Department of Macedonian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova

*Corresponding author e-mail: mihailo.markovic@unite.edu.mk, sonja.novotni@unite.edu.mk,

Abstract

This paper examines linguistics within the postmodern era as an intellectual and cultural context that transforms the understanding of language. Postmodernism, with its approach to metanarratives, directs attention to the local, contingent and dynamic aspects of communication. The aim of the paper is to show how linguistics loses its classical claim to absolute objectivity and is transformed into an interdisciplinary science that analyzes language in relation to culture, power and identity. Through an analysis of poststructuralist theories, contemporary discourse approaches, discourse linguistics, linguistic identity and relativism, the paper give its own position on the fact that postmodern linguistics opens up new possibilities for critical and empirical research on linguistic phenomena.

Keywords: postmodern, linguistics, poststructuralism, discourse, identity, interdisciplinarity.

Апстракт

Овој труд ја разгледува лингвистиката во рамките на постмодерната епоха како интелектуален и културен контекст што го трансформира разбирањето на јазикот. Постмодернизмот, со својот пристап кон метанаративите, го насочува вниманието кон локалните, контингентни и динамични аспекти на комуникацијата. Целта на трудот е да се прикаже како лингвистиката ја губи својата класична претензија за апсолутна објективност и се трансформира во интердисциплинарна наука која ја анализира јазикот во врска со културата, моќта и идентитетот. Преку анализа на постструктуралистичките теории, современите дискурсни пристапи, дискурсна лингвистика, јазичниот идентитет и релативизмот, трудот дава свој став кон фактот дека постмодерната лингвистика отвора нови можности за критичко и емпириско истражување на јазичните појави.

Клучни зборови: постмодерна, лингвистика, постструктурализам, дискурс, идентитет, интердисциплинарност.

Лингвистиката, како научна дисциплина, ја следи општата динамика на интелектуалната историја. Во првата половина на XX век доминира структурализмот, со акцент врз стабилноста и систематичноста на јазикот. Овој пристап се потпира на трудовите на Фердинанд де Сосир, кој јазикот го опишува како систем од знаци (Saussure 1983). Подоцна, генеративизмот на Ноам Чомски (1957) ја внесува идејата за универзалната граматика, поставувајќи ја когнитивната способност за јазик како

централна во лингвистичките истражувања. Меѓутоа, појавата на постструктурализмот и постмодерната филозофија во втората половина на XX век го доведуваат во прашање овој модел.

Јазикот повеќе не се гледа како затворен и фиксен систем, туку како динамична и контингентна практика. Постмодерната, дефинирана од Лиотар (1979) како епоха на „недоверба кон метанаративите“, ја оспорува можноста за универзални и целосни објаснувања на јазичните појави. Оваа промена ја отвора лингвистиката кон нови, интердисциплинарни пристапи кои го поврзуваат јазикот со моќта, културата, идентитетот и општествените структури.

Постмодернизмот се јавува како реакција на модернистичките верувања во рационалноста, прогресот и универзалноста. Жан-Франсоа Лиотар (1979) го карактеризира постмодернизмот како состојба на недоверба кон големите наративи, како што се просветителството или науката како универзален авторитет. Овој став влијае врз лингвистиката со тоа што ја релативизира можноста за универзални модели на јазикот. Жак Дерида (1967) со својата концепција укажува дека значењето во јазикот никогаш не е целосно присутно, туку секогаш се одложува и преместува во однос на други знаци.

Ролан Барт (1977) со својата идеја за „смртта на авторот“ ја подвлекува интертекстуалната природа на текстот, додека Мишел Фуко (1972) го разгледува јазикот како средство преку кое се организира знаењето и моќта. Овие идеи радикално ја трансформираат лингвистиката, насочувајќи ја кон анализа на контекстот, плуралноста и динамиката на значењето. Постмодерната епоха ја охрабрува лингвистиката да воспостави дијалог со други дисциплини. Кристева (1980) ја воведува концепцијата на интертекстуалност, која укажува дека секој текст е вмрежен со други текстови и културни значења. Критичката дискурсна анализа на Ферклоф (1992) и социолингвистичките студии на Камерон (2001) претставуваат примери на вакви интердисциплинарни пристапи.

Фуко (1972) укажува дека дискурсот не е само опис на реалноста, туку и средство за нејзино обликување. Дискурсната анализа го проучува јазикот во неговата социјална функција, особено во медиумите, политиката и образованието. Во македонски контекст, ова е особено видливо во дебатите околу употребата на службените јазици и јазичната политика. Јазикот е средство за конструирање на идентитет. Постмодерната социолингвистика го проучува јазикот како динамичен ресурс преку кој се изразуваат етнички, родови и културни разлики.

Во Македонија, мултикултурниот контекст создава специфични предизвици и можности за анализа на идентитетските практики. Постмодерната епоха се поклопува со дигиталната револуција. Интернетот и социјалните мрежи создаваат нови облици на јазична практика, каде доминираат хибридни жанрови, кратки форми и визуелно-текстуални комбинации. Ова отвора поле за истражување на дигиталната прагматика и дискурс. Постмодерната ја прифаќа двосмисленоста како продуктивна. Амбигвитетот во политичкиот или медиумскиот дискурс често се користи за манипулација или отворање простор за повеќекратни интерпретации. Силните страни на постмодерната лингвистика се во нејзината способност да ги анализира општествените и културните димензии на јазикот. Таа нуди алатки за критичко читање на медиумските содржини, за анализа на политички говори и за разбирање на јазичната динамика во дигиталниот свет.

Но, слабостите лежат во прекумерната релативизација: ако значењето секогаш е одложено и контингентно, тогаш исчезнува стабилноста потребна за научна анализа. Хабермас (1987) предупредува дека ова може да доведе до загуба на нормативна основа за критика. Во македонски контекст, оваа дилема е јасна во дебатите за службените јазици: постмодерниот пристап овозможува критичка анализа, но практичната политика бара стабилни решенија. Бидејќи постмодернизмот се јавува како реакција на

модернистичките верувања во рационалноста, прогресот и дополнително е состојба на недоверба кон големите наративи, односно се застапува за универзален авторитет, таа претставува предвесник и силен поддржувач на глобализацијата.

Глобализацијата е дефинирана на многу начини. За некои толкувачи, таа се однесува на интегрираниот културен и економски систем; други пак, глобализацијата ја дефинираат како комплекс на процеси со кои се зголемуваат степенот на развој и обемот на глобалната интеракција. Со оглед на состојбите во поново време, дејствувањето на овие процеси можеме да го лоцираме во периодот на модерната. Некои теоретичари веруваат дека глобализацијата, во голема мера, е рапиден сет на процеси. Бројни утописки теории, како „мултикултурализмот“, се обидуваат да ги неутрализираат овие историски нееднаквости.

Поновите аналитичари на глобализацијата се залагаат за надминување на овие прашања, укажувајќи на тоа дека културата е многу повеќе од само вградување/отелотворување во една „нација“. Особено постмодерните теории тврдат дека улогата и функцијата на нацијата и националната култура колабираат под тежината на транскултурната комуникација. Консумирањето и адаптирањето на културните артефакти неминовно ја хибридизираат културата. Оваа хибридизација е двонасочен процес, односно доминантните и подредените култури меѓусебно се менуваат, реобликувајќи ги своите разлики. (Lewis 2008)

Постмодерната културна теорија покажала најголема прецизност во своите анализи на субјектот и фрагментација на модернистичките концепции на унифицирана субјективност. Оваа таканаречена „криза на идентитетот“ фактички упатува на локализацијата на глобалистичките процеси и нивните манифестации во реконструираниот фрагментиран постмодерен субјект идентитет. Стјуарт Хол (Hall 1991) вели дека дискусиите околу идентитетот мора да се ослободат себеси од структурираната опозиција на глобалното и локалното. „Глобалниот постмодернизам“ како што Хол го објаснува, е флуид и отворен простор каде што идентитетот понатаму не се смета за тековно, есенцијално и интегрирано сепство.

Субјектот, како таков, е отворен од нови дискурси на промена, слобода, интеракција, нестабилност, процеси и јазик. Сепството во современиот културолошки дискурс не е воопшто единствен, туку се јавува како отворен „систем“ подложен на промени, избор, лична мотивација, желба, слобода и бесконечно множество интеракции и пренасочувања. Во последните децении, прашањето за „идентитетот“ прерасна во едно од централните проблемски јадра во општествените науки. Така, Ѓ. Шушњиќ во однос на личниот идентитет забележува: „Постои една нишка што не се прекинува од колевка до гроб, која создава основа да се зборува за идентитет и покрај надворешните и внатрешните промени. Се менуваат околностите и ние донекаде се менуваме, но јадрото на нашата личност, нашето јас, не се менува и ни дава чувство дека сме тоа ние, а не некој друг. Така го задржуваме нашето јас со сите сеќавања на минатото, со целото познавање на сегашноста и со сите грижи за иднината“. (Шушњиќ 1995: 209)

Комплексноста на прашањето дополнително се заострува доколку се земат предвид колективните идентитети, односно „заедничките црти“ присутни кај сите припадници на една општествена група. Во социолошка перспектива, идентитетот неизбежно упатува на процесот на идентификација, т.е. поистоветување на поединецот со одредени општествени групи (од семејството, преку локалната заедница и регионот, па сè до човештвото), врз основа на прифаќање на светогледи, вредносни системи или модели на однесување. Секој припадник на одреден заеднички идентитет ја гради својата личност во релација со она што е заедничко, иако тоа може да биде составено од разновидни и често хетерогени компоненти. (Божиловиќ 2007: 45)

Според ова, современите културни превирања се одликуваат со еден специфичен вид структурна промена што ги доведува во прашање досегашните значења на колективните идентитети од типот на општествена класа, род, раса, националност, сексуалност итн., кои досега ни обезбедуваа цврсти симболички упоришта како општествени индивидуи. Станува збор за промена што го засега и нашиот личен идентитет. Губењето на „поимот за себеси“ претставува децентрирање на субјектот. Со други зборови, она што некогаш било замислено како фиксирано, кохерентно и стабилно, денес е нагризено од сомнеж и подложно на промена. Кризата на идентитетот произлегува од промените кои одделни автори ги ситуираат во рамките на постмодерноста, особено поврзувајќи ги со процесот што денес се означува како глобализација.

Во суштина, нивните согледувања се надоврзуваат на она што уште К. Маркс (Marx) го истакнал за модерноста како таква, имено дека таа претставува „постојана револуционизација на производството, непрекинато вознемирување на сите социјални односи, бескрајна несигурност и превирања... Сите фиксирани, цврсто замрзнати односи, со своите учења за почитуваните идеи и мислења, се избришани; сите новоформирани односи стануваат застарени уште пред да успеат да се вкаменат. Сè што е цврсто се растопува во воздух...“ (Маркс, Енгелс 1973: 70). Харви (Harvey), говорејќи за модерноста, вели дека таа бара не само „груб прекин со некои или со сите претходни услови“, туку се работи за појава што е „карактеризирана со бескраен процес на раскинување и фрагментации во самата себе“ (Harvey 1989: 12).

Лаклау (Laclau), пак, го користи концептот „дислокација“. Дислоцирана структура е онаа чиј центар е преместен, а не е заменет со друг центар, туку со „плурализам на центри на моќ“. Модерните општества немаат центар, немаат поединечен артикуларачки или организирачки принцип и не се развиваат во согласност со откривањето на некоја поединечна „причина“ или „закон“. Лаклау смета дека дислокацијата ги нарушува стабилните идентитети на минатото, но и отвора можности за нови артикулации, за обликување на нови идентитети, создавање нови субјекти и она што тој го нарекува „рекомпозиција на структурата околу партикуларни јазли на артикулацијата“ (Laclau 1990: 40).

Лиотар (Lyotard) ја „атомизирал“ општествената структура на постмодерното општество во еластични мрежи на т.н. „јазични игри“ кои не се само дискурси, туку и различни видови на општествено постапување. Поединците, препуштени сами на себе, иако не изолирани, се наоѓаат на „јазли на комуникациски кругови“, на места низ кои поминуваат разновидни пораки. Оттаму, да се зборува, според Лиотар, значи „да се бориш, во смисла да играш“, а самите јазични постапки припаѓаат на „општа агонистика“ (Lyotard 1988: 21).

Во епистемолошката традиција во која се движи Лиотар (аналитичка филозофија, современа херменевтика и постструктурализам), парадигмата на јазикот ја заменила парадигмата на спознајниот субјект. Како основна теориска појдовна точка се зема јавниот, означувачки карактер на јазикот, а не повеќе субјектот и неговите внатрешни содржини на свеста обединети со умот. Спознајниот субјект се разложува на системи на структури, разлики и опозиции, а носител на значењето повеќе не е тој самиот, туку заедницата на поединци кои ги усогласуваат своите толкувања и говорни практики.

Најкусо кажано, општествената врска е „јазична“ и не ја сочинува една единствена нишка, туку ткаење во кое се вкрстуваат бројни јазични игри со различни правила. „Општествената прагматика“ е – „чудовиште, обликувано од преплетување на разни видови хетероморфни искази (денотативни, пропишувачки, перформативни, технички, вредносни и др.)“ (Lyotard 1988: 106). Токму затоа, невозможно е да се одредат заеднички метапрописи за сите нејзини јазичи. Наспроти Хабермас, кој претпоставува дека

соговорниците можат да се согласат околу метапрописите, како и дека целта на дискурсот е консензусот, Лиотар истакнува дека консензусот е повеќе едно од состојбите на дискурсот отколку негова крајна цел.

Постмодерниот објект сугерира дека субјектот, кој претходно се доживувал како оној со интегриран и стабилен идентитет, станал фрагментиран, составен не од еден, туку од повеќе, често контрадикторни и нерешливи идентитети. Идентитетите кои го конституираат надворешното социјално опкружување и го осигуруваат нашето субјективно усогласување со објективните потреби на културата, се располукени поради структуралните и институционалните промени. Резултатот е постмодерен субјект, сфатен како оној кој нема фиксен, суштински или траен идентитет. Субјектот сега презема различни идентитети во различни времиња, идентитети кои не се обединети околу кохерентен „јас“.

Во нас постојат контрадикторни идентитети кои нè влечат во различни правци, така што нашата идентификација постојано се преместува околу нив. Ако чувствуваме дека поседуваме интегриран идентитет од раѓање до смрт, тоа е само затоа што имаме конструирано удобна приказна или „нарација за јасот“ околу нас. Целосно интегриран, комплетен, сигурен и кохерентен идентитет е фантазија. Наместо тоа, како што се умножуваат системите на значења и културни претстави, така и ние се соочуваме со збунувачка, минлива маса можни идентитети со кои привремено можеме да се идентификуваме (Hall 1996: 2-3).

Спротивно на постмодернистичкото инсистирање на контрадикторни идентитети кои нè влечат во различни правци, извесно е дека сите идентитети се конституираат во „однос со другите“ и се резултат на тој однос. Секоја комуникација се одвива во рамките на сложен и взамен процес кој подразбира потврдување на себе и признавање на другиот, како и признавање на себе од страна на другите. Се работи за феномен кој овде веќе беше спомнат како пример за конструкција на „социолошкиот субјект“, а кој уште на почетокот на XX век се одредува како „ефект на огледалото“, при што поединецот се доживува себеси во искуството на другиот. Извесно реципрочно огледање, и нему комплементарен процес на паметење на претходното дејствување на „другиот“ во однос на себе – претставуваат нужни услови за настанок на субјективниот идентитет.

Значи, само врз основа на континуитетот на „дејствувањето на другиот“ се воспоставува свеста за себеси како за битие чија суштинска одлика е траењето низ времето, односно идентитетот. Ако главна карактеристика на модернизмот била способноста на човекот да ги разјасни работите без помошта од божествените закони, кој ги решава сите проблемите на човековото живеење преку науката, постмодернизмот, кој го заменил е само реакција на неуспехот на модернизмот, но не заменувајќи го со нешто подобро. Целата вистина во постмодернизмот станува субјективна и релативна. Не постојат апсолутни норми и вредности.

Секој е допуштен да одлучува за себе и за она што е “добро или лошо”, “исправно и погрешно”. Поттикнат од процесот на глобализација и комерцијализација, постмодернизмот носи еден релативистички светоглед кој се рефлектира и во постмодерната лингвистика и литература. Лингвистиката има голем број на поддисциплини и науки. Постои важна тематска поделба помеѓу учењето за структурата на јазикот и учењето за неговото значење.

Таа понекогаш се дефинира како научен приод на науката за јазикот, но на јазикот може да му се пријде од мноштво правци, а и голем број на други интелектуални дисциплини се значајни за него и влијаат на неговото учење. Семиотиката, на пример, е поврзано поле кое се засега за општото проучување на знаци и симболи, во и надвор од јазикот. Книжевни теоретичари ја изучуваат употребата на јазикот во уметничка книжевност. Лингвистиката често позајмува знаења од разновидни полиња како

психологија, логопедија, информатика, филозофија, биологија, човечката анатомија, социологија, антропологија и акустика. Оттаму, лунвистиката покажува значајна поврзаност, а воедно се испреплетува со модернизмот, следствено и со постмодернизмот, токму поради заедничкиот јадро на социологијата, културологијата, етнографијата, уметноста, психологијата и книжевноста со науката за јазикот и комуникацијата воопшто.

Заклучни согледби. Лингвистиката во постмодерната епоха се претвора во динамична наука што ја губи класичната претензија за апсолутна објективност. Наместо тоа, таа ја нагласува релацијата меѓу јазикот, културата и општеството. Со отворањето кон интердисциплинарни пристапи, постмодерната лингвистика овозможува подлабоко разбирање на јазикот како алатка за моќ, идентитет и културна продукција. Идни истражувања треба да ја продлабочат врската меѓу постмодерните теории и емпириските анализи, особено во контекст на дигиталната комуникација и мултикултурните општества, како што во суштина е македонското лингвокултурно опкружување и делување.

Референции

- [1]. Божиловић. Н. 2007. Култура и идентитети на Балкану, Ниш: Филозофски факултет–Центар за социолошка истражувања.
- [2]. Илиев. К. Поп-Зариева. Н. 2014. Модернизам, постмодернизам и глобализација. Nauka i globalizacija. Filozofski fakultet Pale. Bosna i Hercegovina.
- [3]. Коцевски. Д. 1989. Поетиката на постмодернизмот. Скопје: Култура.
- [4]. Лиотар. Ж. Ф. 1988. Постмодерно стање. Нови Сад: Братство-Јединство.
- [5]. Маркс. К. Енгелс. Ф. 1973. Манифест комунистичке партије. Београд: БИГЗ.
- [6]. Хантингтон. С. 2000. Сукоб цивилизација и преобликување светског поретка. Подгорица–Бања Лука: ЦИД–Романов.
- [7]. Шушњић. Ђ. 1995. Цветови и тла. Београд: Чигоја штампа.
- [8]. Barthes. R. 1977. Image, Music, Text. London: Fontana.
- [9]. Butler. J. 1990. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.
- [10]. Bauman. Z. 1992. Intimations of Postmodernity. London: Routledge.
- [11]. Cameron. D. 2001. Working with Spoken Discourse. London: Sage.
- [12]. Chomsky. N. 1957. Syntactic Structures. The Hague: Mouton.
- [13]. Derrida, J. 1967. De la grammatologie. Paris: Éditions de Minuit.
- [14]. Fairclough. N. 1992. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.
- [15]. Foucault. M. 1972. The Archaeology of Knowledge. New York: Pantheon Books.
- [16]. Habermas. J. 1987. The Philosophical Discourse of Modernity. Cambridge: MIT Press.
- [17]. Hall. S. 1991a. 'The local and the global: globalization and ethnicity' in A. King, ed., Culture, Globalization and the World-System, State University of New York at Binghamton, Binghamton.
- [18]. Hall. S. 1991b. 'Old and new identities, old and new ethnicities' in A. King, ed., Culture, Globalization and the WorldSystem, State.
- [19]. Hall. S. & P. du Gay (eds.) 1996–97. Questions of Cultural Identity. London: Sage Publications.
- [20]. Hall. S. 1996. "The question of cultural identity", in Hall, Held, Hubert and Thompson (eds.), Modernity: An introduction to modern societies. Blackwell.
- [21]. Harvey. D. 1989. The Condition of Postmodernity. Oxford: Basil Blackwell.
- [22]. Kristeva. J. 1980. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. New York: Columbia University Press.
- [23]. Lyotard. J.-F. 1979. La Condition postmoderne. Paris: Minuit.
- [24]. Lewis. J. 2008. Cultural Studies: The Basics, Los Angeles, Sage Publications.
- [25]. Laclau. E. 1990. New Reflections on the Revolution of our Time. London: Verso.
- [26]. Saussure. F. de. 1983. Course in General Linguistics (C. Bally & A. Sechehaye, Eds.). La Salle, Illinois: Open Court.
- [27]. Wodak. R. 2001. Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage.
- [28]. Gee. J. P. 2014. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method. New York: Routledge.